

ISSN: 2663-4619
e-ISSN: 2708-986X

ELMI İŞ

beynəlxalq elmi jurnal

SCIENTIFIC WORK

International scientific journal

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
AZƏRBAYCAN ELM MƏRKƏZİ**

ELMİ İŞ

beynəlxalq elmi jurnal

İmpakt Faktorlu

Cild: 15 say: 1

SCIENTIFIC WORK

International scientific

With Impact Factor

Volume: 15 Issue: 1

**Bakı – Baku
2021**

Jurnal Azərbaycan
Respublikası Ədliyyə Nazirliyi
Mətbu nəşrlərin
reyestrinə daxil edilmişdir.
Reyestr №2212

The journal is included in the
Register of Press editions of
the Ministry of Justice
of the Republic of Azerbaijan.
Registration number: 2212

Beynəlxalq indekslər / International indices

© Jurnalda çap olunan materiallardan istifadə edərkən istinad mütləqdir.
© It is necessary to use reference while using the journal materials.
© www.aem.az

BAŞ REDAKTOR:
REDAKTOR:

Mübariz Hüseynov
Dürdanə Hübətova - filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

REDAKSİYA HEYƏTİ:

- Möhsün Nağısoylu** - akademik
Vaqif Abbasov - akademik
İbrahim Cəfərov - AMEA-nın müxbir üzvü
Elşad Qurbanov - AMEA-nın müxbir üzvü
Eldar Qasimov - tibb elmləri doktoru, professor
Qəzənfər Kazımov - filologiya elmləri doktoru, professor
İzzət Rüstəmov - fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Məhərrəm Qasımlı - filologiya elmləri doktoru, professor
Elçin Ağayev - tibb elmləri doktoru, professor
Şirindil Alışanov - filologiya elmləri doktoru, professor
Əmir Əliyev - hüquq elmləri doktoru, professor
İradə Hüseynova - tarix elmləri doktoru, professor
Rüfət Rüstəmov - filologiya elmləri doktoru, professor
Firuzə Abbasova - hüquq elmləri doktoru, professor
Anar İsgəndərov - tarix elmləri doktoru, professor
Eldar Məsimov - fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor
Maarif Cəfərov - fizika-riyaziyyat elmləri doktoru
Şəhla Səmədova - hüquq elmləri doktoru, professor
Şikar Qasimov - tarix elmləri doktoru, professor
Elcin Hüseyn - biotibb elmləri doktoru
Müseyb İlyasov - pedaqogika elmləri doktoru, professor
Abbas Abbasov - filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, professor
Dürdanə Məmmədova - hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Georgi Duka** - akademik (Moldova)
Nadir İlhan - prof. dr. (Türkiyə)
Coanna Marşalek-Kava - siyasi elmlər doktoru, professor (Polşa)
Mehmet Karataş - prof. dr. (Türkiyə)
Natalya Mişina - hüquq elmləri doktoru, professor (Ukrayna)
Funda Toprak - prof.dr. (Türkiyə)
Uljen Musabekova - filologiya elmləri doktoru, professor (Qazaxıstan)
Vidas Kavaliauskas - humanitar elmlər doktoru, professor (Litva)
Saodat Muxamedova - filologiya elmləri doktoru, professor (Özbəkistan)
Masumə Daei - tarix elmləri doktoru, professor (İran İslam Respublikası)
Flera Seyfullina - filologiya elmləri doktoru, professor (Rusiya, Tatarıstan Respublikası)
İya Zumbuladze - filologiya elmləri doktoru, professor (Gürcüstan)
Andrey Raqulin - hüquq elmləri doktoru, dosent (Rusiya)
Lyudmila Cavadova - filologiya üzrə fəlsəfə doktoru (Rusiya, Dağıstan Respublikası)
Gülnoz Sattorova - filologiya elmləri namizədi (Özbəkistan)
Rövşən Ramizoğlu - doktor öyrətım üyesi (Türkiyə)
Ramis Həşimov - tarix elmləri namizədi (Rusiya, Dağıstan Respublikası)

CHIEF EDITOR:
EDITOR:

Mubariz Huseinov
Durdana Humbatova - Phd in philology, docent

EDITORIAL STAFF:

Mohsun Nagisoylu - academician

Vagif Abbasov - academician

Ibrahim Jafarov - correspondent member of ANAS

Elshad Gurbanov - correspondent member of ANAS

Eldar Gasimov - doctor of medical science, professor

Gazanfar Kazimov - doctor of philological sciences,
professor

Izzat Rustamov - doctor of Philosophy, professor

Maharram Gasimli - doctor of philological sciences,
professor

Elchin Agayev - doctor of medicine, professor

Shirindil Alishanov - doctor of philological sciences,
professor

Amir Aliyev - doctor of juridical science, professor

Irada Huseynova - doctor of historical sciences,
professor

Rufat Rustamov - doctor of philological sciences,
professor

Firuza Abbasova - doctor of juridical science, professor

Anar Isgandarov - doctor of historical sciences, professor

Eldar Masimov - doctor of physical and mathematical
sciences, professor

Maarif Jafarov - doctor of sciences in physics and
mathematics

Shahla Samadova - doctor of juridical science, professor

Shikar Gasimov - doctor of historical sciences, professor

Elcin Huseyn - doctor of biomedical sciences

Museyib Ilyasov - doctor of pedagogical sciences,
professor

Abbas Abbasov - Phd in philology, professor

Durdana Mammadova - Phd in law, docent

Georgi Duka - academician (Moldova)

Nadir Ilhan - prof.dr. (Turkey)

Joanna Marshalek-Kawa - doctor of political sciences,
professor (Poland)

Mehmet Karatash - prof.dr. (Turkey)

Nataliya Mishyna - doctor of juridical science, professor
(Ukraina)

Funda Toprak - prof.dr. (Turkey)

Ulgen Musabekova - doctor of philological sciences,
professor (Kazakhstan)

Vidas Kavaliauskas - doctor of Humanities, professor
(Lithuania)

Saodat Muhamedova - doctor of philological sciences,
professor (Uzbekistan)

Masuma Daei - doctor of historical sciences, professor
(The Islamic Republic of Iran)

Flera Seyfullina - doctor of philological sciences, professor
(Russia, Republic of Tatarstan)

İya Zumbulidze - doctor of philological sciences, professor
(Georgia)

Andrey Ragulin - doctor of juridical science, associate
professor (Russia)

Lyudmila Javadova - Phd in philology (Russia, Republic
of Dagestan)

Gulnoz Sattorova - Phd in philology (Uzbekistan)

Rovshan Ramizoglu - doctor of philological sciences,
docent (Turkey)

Ramis Hashimov - candidate of historical sciences (Russia,
Republic of Dagestan)

**PROF. DR. AHMET YÜCEL'İN HAYATI ESERLERİ *HADİS USÛLÛ*
ADLI ESERİNDEKİ “HADİS İLİMLERİ” BÖLÜMÜNÜN
MUHTEVÂ VE KAYNAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hadis İlimleri, Hadis Usûlü, Hadis Tarihi, Ahmet Yücel

**Ahmet Yücel's life works evaluation of the department of “Hadith sciences”
in terms of content and sources in his book “Hadith Method”**

Summary

Prof. Dr. Ahmet Yücel was born on February 14, 1960 in Çorum. He graduated from Samsun Higher Islamic Institute in 1981. He completed his master's and doctoral studies at Marmara University Institute of Social Sciences between 1986-1994. He worked as an assistant professor, associate professor and professor at Marmara University Faculty of Theology. We evaluated the subject of “Hadith Sciences” which Ahmet Yücel deals with in the 6th part of his work called Hadith Method, in terms of its content and sources. Ahmet Yücel, Jarh and Tadil, İlel al-Hadith, Garib al-Hadith, Muhtelif al-Hadith, Nasih and Mansuh and Esbab Vurud al-Hadith which are one of the main subjects of hadith sciences are discussed in terms of content and sources. In terms of dealing with the basic issues of hadith sciences, these branches of science are important issues in terms of determining the reliability or unreliability of the narrator, the flaws in the hadith texts, the reasons why the hadith texts are opposed to each other in terms of meaning, the meaning of the words that are difficult to understand, the soundness of the hadiths and the reasons for their rumors. They also play an important role in transferring them. Ahmet Yücel not only benefited from the works of some scholars of both the previous and the later scholar in the compilation of the Hadith Studies Department, he also made efforts to enrich the content of his work named Hadith Method and increase its value by making use of the Encyclopedia articles besides his master's and doctoral dissertations.

Key words: *Hadith, Hadith Sciences, Hadith Method, Hadith History, Ahmet Yücel*

Hayatı

Ahmet Yücel, 14 Şubat 1960 yılında Çorum Mecitözü Fakı Ahmet köyünde doğdu. İlkokulu Çorum'da okudu. 1977 yılında Çorum İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1977 yılında Alaca Çatalbaş köyünde imam-hatiplik yaptı. 1981 yılında Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu Askerlik dönüşü Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği, Üsküdar İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmenliği yaptı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Hadis Araştırma Görevliliği yaptı.¹ 1986 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans, 1994 yılında aynı Enstitüde Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan'ın danışmanlığında doktora yaptı.

Ahmet Yücel, 1999-2000 yılları arası Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Yardımcı Doçent, 2000 yılında aynı Fakültede Doçent ve 2005 yılında Profesör olmuştur. 2015 yılına kadar Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışmış, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı 15 Yüksek lisans, 4 doktora tezi yönetmiştir. 2015 yılında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi'nde çalışmaya başlamış ve şu anda aynı Fakültenin dekanlığını ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Merkez İlim ve Redaksiyon Kurulu Üyelğini yürütmektedir.

Ahmet Yücel, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi'nde dekanlık görevinin yanı sıra Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde *Hadis Tarihi ve Usûlü, Hadis I, Hadis Usûlü Metinleri, Batıda Hadis Çalışmaları* dersleri vermektedir.

¹ Ahmet Yücel, Halil Yıldırım'ın DİYANET TV'de hazırlayıp sunduğu Bezm-i Âlim programında Hadis alanını niçin seçtiğini şöyle açıklamıştır: “Okumayı, ilim yolunda bir şeyler yapmayı düşündüm ama hadisle ilgili çok sonradan diyebileceğim bir zamanda karar verdim. Kaderin bir tecellisi. Yüksek lisans sınavları açıldığında bizim nesiller ilk ya da 2. Yüksek lisans yapan nesiller. O sırada rahmetli Ahmed Nâim Hocanın (öl. 1872/1934) *Tecrid Mukaddimesini* okuyordum. Onu bitirmiştim. Dediler ki: “Yüksek lisans sınavı açıldı. En hazır olduğum alan Hadis diye oraya müracaat ettim. Aslında Yüksek İslam Enstitüsü'nün son mezunlarıyız biz. Bölümümüz, Fıkıh-Kelâmı. Benim niyetim, Fıkıh veya Kelâmı ki bölüm olarak oradan mezunduk ama kader bizi Hadis'e yönlendirdi. Çok ta mutluyum.” Ahmet Yücel'in hatıratında bahsettiği *Mukaddime*: (ez-Zebîdî Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrid-i Sarîh Tercemesi* çev. Naim – Miras, 1/1-498. 6. Baskı (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1980). *Hadis Usûlü ve Tarihi*'ni özetleyen *Mukaddime*'ye ilave olarak 15 sayfa *Tecrid'in Dibâcesi* yer almıştır).

2. Eserleri

2.1. Kitapları

1. *Hadis İlmінде Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*²
2. *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamber*³
3. *Hadis Usûlü*⁴
4. *Oryantalist Hadis Anlayışının Eleştirisi*⁵
5. *Oryantalistler ve Hadis*⁶
6. *Hadis Tarihi*⁷
7. *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*⁸
8. *Hadis Sözlüğü*⁹

2.2. Kitap Tercümeleleri

1. *Hadiste Metin Tenkidi Metotları*¹⁰
2. *Hadislerle Hanefi Fıkhı*¹¹

2.3. Kitap Bölümleri

1. *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Dinlerarası Diyalog Tartışmaları*¹²
2. *Oryantalistlerin Gözüyle İslâm Guillaume'un Müslümanların Hadis Tenkidi ile İlgili Görüşleri*¹³
3. *Muhaddisler Nazarında Ebû Hanife*¹⁴
4. *Temel Hadis Kaynakları Üzerine Yapılan Çalışmalar*¹⁵
5. *Hadis Öğrenim ve Öğretim Yöntemleri*¹⁶
6. *Mehdî ile İlgili Rivâyetlerin Bilgi Değeri*¹⁷
7. *Hadis İlminin Ortaya Çıkışı ve Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Meselesi*¹⁸

2.4. Makaleleri

Ahmet Yücel'in yazmış olduğu makaleler genel olarak *Hadis Usûlü ve Hadis Tarihi, Cerh Ta'dil ve İstilahlar* konularında makaleler yazmıştır.

1. *İlk Hadis Usûlü Eserlerinin Yazıldığı İlmî Ortam*¹⁹
2. *İlk Hadis Usûlü Eserlerinin Yazıldığı İlmî Ortam*²⁰
3. *Hadis İlmінде "Tarih" Anlayışı ve "Hadis Tarihi" Yazıcılığı*²¹

² Ahmet Yücel, *Hadis İlmінде Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998).

³ Ahmet Yücel, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamber (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm Düşüncesinde Arayışlar kitabı içinde)* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999).

⁴ Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, "5. Basım", 2012).

⁵ Ahmet Yücel, *Oryantalist Hadis Anlayışının Eleştirisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012). İgnaz Goldziher'in (ö. 1340/1921) eserlerinden Türkçeye tercüme edilen 2 eseri: (*Die Zahiriten* adlı eseri *Zahiriler Sistem ve Tarihleri* adıyla Cihat Tunç tarafından tercüme edilmiş, 1982 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları arasında Ankara'da neşredilmiştir. *Muhammedanische Studien* (Halle: 1889-1890) adlı eseri ise Mehmet Said Hatipoğlu ve Cihat Tunç tarafından *İslam Kültürü Araştırmaları* adı altında 2019 yılında OTTO Yayınları tarafından 2 cilt halinde Türkçeye tercüme edilmiştir).

⁶ Ahmet Yücel, *Oryantalistler ve Hadis Yaklaşımlar Değerlendirmeler Literatür* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013).

⁷ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul: 2014).

⁸ Ahmet Yücel, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014). Diğer Baskısı: (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, "3. Basım", 2020).

⁹ Ahmet Yücel, *Hadis Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul: 2020).

¹⁰ Misfir b. Gurmullah ed-Dumeyni, *Mekâyis Nakdi Mutûni's-Sunne (Hadiste Metin Tenkidi Metotları)* (Riyâd: 1984). çev. Yücel vd. (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997).

¹¹ Eşref Ali et-Tehâni, *İ'lâu's-Sunen (Hadislerle Hanefi Fıkhı)* çev. Ahmet Yücel, 1/1-520 (İstanbul: Misvak Neşriyat, 2006).

¹² Ahmet Yücel, *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Dinlerarası Diyalog Tartışmaları Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Siyaset ve Değer Tartışmaları* (İstanbul: 2000), 171-219.

¹³ Ahmet Yücel, *Oryantalistlerin Gözüyle İslâm Guillaume'un Müslümanların Hadis Tenkidi ile İlgili Görüşleri* (İstanbul: 2003), 135-160.

¹⁴ *Muhaddisler Nazarında Ebû Hanife* drl. Ahmet Yücel vd. (İstanbul: Misvak Neşriyat, 2004).

¹⁵ Ahmet Yücel, *Temel Hadis Kaynakları Üzerine Yapılan Çalışmalar Hadis Tarihi ve Usûlü Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön Lisans Ders Kitabı (Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2010)*, 92-115.

¹⁶ Ahmet Yücel, *Hadis Öğrenim ve Öğretim Yöntemleri Hadis Tarihi ve Usûlü Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön Lisans Ders Kitabı (Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2010)*, 196-220.

¹⁷ Ahmet Yücel, *Mehdî ile İlgili Rivâyetlerin Bilgi Değeri Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 31-45.

¹⁸ Ahmet Yücel, *Hadis İlminin Ortaya Çıkışı ve Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Meselesi, Temel İslâm İlimlerinin Ortaya Çıkışı ve Birbirleriyle İlişkileri* (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2014). 205-275.

¹⁹ Ahmet Yücel, "İlk Hadis Usûlü Eserlerinin Yazıldığı İlmî Ortam", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2003), 53-67.

²⁰ Ahmet Yücel, "İlk Hadis Usûlü Eserlerinin Yazıldığı İlmî Ortam", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*" 13 (2004), 241-261.

²¹ Ahmet Yücel, "Hadis İlmінде "Tarih" Anlayışı ve "Hadis Tarihi" Yazıcılığı", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 21 (2013), 271-302.

4. Hz. Peygamber'in Cihâd Anlayışı ve Kültüre Yansımaları²²
5. Mehdî Hadislerinin Temel Hadis Kaynaklarındaki Anlamı²³
6. Kur'ân ve Sünnet Ama Hangi Sünnet İsimli Eser Üzerine²⁴
7. Bir Hadis Terimi Olarak "Sahafî" ve Hadis Tarihi Açısından Önemi²⁵
8. Cehâletü'r-Râvî ve İlgili Terimler²⁶
9. Cerh Lafızlarından "Munkeru'l-Hadis" ve Farklı Kullanımları²⁷
10. Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivâyetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi²⁸

2.5. Bildirileri

Ahmet Yücel'in Sempozyum ve İhtisas toplantılarında sunmuş olduğu bildiriler tespit edebildiğimiz kadarıyla kitap ve makaleye nazaran daha azdır. Hadis rivâyetleri, dâru'l-hadîsler, hadis ilminin diğer ilimlerle irtibatı bağlamında 4 bildiri sunmuştur.

1. Hadislerin Yazılı Rivâyeti ve İmlâ Geleneği Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler²⁹
2. Hadis İlminin Ortaya Çıkışı ve Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi (Rivâyet Dönemi/İlk Üç Asır, İslâmî İlimlerde Metodoloji Usûl-V)³⁰
3. Hadis ve Rivâyetlere Göre Hz. Peygamberle İrtibatın İmkânı³¹
4. Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitapla İlişkileri³²

2.6. Ansiklopedi Maddeleri

Ahmet Yücel, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisine 20 madde yazmıştır. Yazmış olduğu maddelerin tasnifi şöyledir:

1. "Avâlî"³³
2. "Fîrûz ed-Deylemî"³⁴
3. "Hâris b. Ebû Üsâme"³⁵
4. "Hasan-ı Basrî"³⁶

²² Ahmet Yücel, "Hz. Peygamber'in Cihâd Anlayışı ve Kültüre Yansımaları (Cihâd Hadisleri ve Değerlendirilmesi)", *İslâm Kaynaklarında Geleneğinde ve Günümüzde Cihâd* (2016), 221-248.

²³ Ahmet Yücel, "Mehdî Hadislerinin Temel Hadis Kaynaklarındaki Anlamı", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı* (2017), 141-173.

²⁴ Ahmet Yücel, "Kur'ân ve Sünnet Ama Hangi Sünnet İsimli Eser Üzerine", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2017), 179-188.

²⁵ Ahmet Yücel, "Bir Hadis Terimi Olarak "Sahafî" ve Hadis Tarihi Açısından Önemi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11-12 (1993-1994), 197-204.

²⁶ Ahmet Yücel, "Cehâletü'r-Râvî ve İlgili Terimler", *İLAM Araştırma Dergisi*, 2 (1996), 145-160.

²⁷ Ahmet Yücel, "Cerh Lafızlarından "Munkeru'l-Hadis" ve Farklı Kullanımları", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13-14-15, (1995-1997), 199-210.

²⁸ Ahmet Yücel, *Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivâyetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi* "Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi", 16-17 (1998-1999), 91-121. Halil Yıldırım'ın Bezm-i Âlim programında kendisine yönelttiği: "Peygamberimizin davranışlarını, sözlerini esas alan bir bilim dalı Hadis, uçsuz bucaksız bir derya aslında. Biz tabii millet olarak Efendimize ve ondan gelen her şeye ilgi duyuyoruz. Muhabbet duyuyoruz. Fakat tam anlaşıldığı da söylenmez değil mi Hocam biraz geleneğin, ezberlerimizin etkisi altında kalan bir Hadis İlmini görüyoruz herhalde ya da onun yansımalarını halkın üzerinde görüyoruz. Ne dersiniz?" Genelde şöyle diyebiliriz: "İlmî metinleri doğru anlamak, çok kolay değil. Bu hadislerle ilgili olduğu zaman daha da zorlaşıyor. Bunun sebebi şu: "Hadislerin bize intikal sürecinde Hadis müelliflerimiz, hadisleri yazarken Hz. Peygamber'in veya toplarken, yazılı hale getirirken Hz. Peygamberin bize tam fotoğrafını verecek tarzda değil. Kendi şartları içerisinde Peygamberden nasıl istifade ederiz? Amacıyla yazdıkları için kendi dönemlerine göre tasnif yapmışlar, kendi dönemlerine göre konu başlıkları oluşturmuşlar, hadisleri bunların altına yazmışlar. Biz buna teknik tabirle takti' diyoruz. Hadisin tamamını değil de konuyla ilgili bir kısmını alıyor. Şimdi siz bu kısımdan hareketle baktığımız zaman hadisin tamamı olmadığı zaman yanlış anlama ihtimali çok yüksek. Bir de bunun yanında geleneksel olarak yaygın bir hadis anlayışımız var. Bu hadis anlayışımız sanki Hz. Peygamberden her an duyduğumuz hadisi Peygamber bize söylemiş gibi algılıyoruz. Halbuki Peygamberin karşısında bir muhatap var, içinde bulunduğu şartlar var. Hz. Peygamber öncelikle o muhatap ve şartlar çerçevesinde bir açıklamada bulunuyor. Onları doğruya, güzele yönlendiriyor, o bağlam koptuğu zaman hadislerin anlaşılmasında problemler çıkıyor.

²⁹ Ahmet Yücel, *Hadislerin Yazılı Rivâyeti ve İmlâ Geleneği Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler* (2011), Uluslararası Katılımlı Sempozyum 30 Nisan-1 Mayıs 2011, *International Participation Symposium Hadith Tradition and Dar al-Hadith Institutions in Anatolia*, 30 April-1 May (Çankırı: 2011), 37-48.

³⁰ Ahmet Yücel, *Hadis İlminin Ortaya Çıkışı ve Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi (Rivâyet Dönemi/İlk Üç Asır, İslâmî İlimlerde Metodoloji Usûl-V) İslâm İlimlerinin Ortaya Çıkışı ve Birbirleriyle İlişkileri Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı 18-19 Ocak 2014* (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2014), 205-275.

³¹ Ahmet Yücel, *Hadis ve Rivâyetlere Göre Hz. Peygamberle İrtibatın İmkânı*, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014 (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2015), 93-105.

³² Ahmet Yücel, *Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitapla İlişkileri Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalog Sempozyumu İslam ve Hıristiyanlıkta Kurtuluş* 3-4 Kasım 2006 (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2007), 73-92.

³³ Ahmet Yücel, "Avâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/105-105.

³⁴ Ahmet Yücel, "Fîrûz ed-Deylemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13/140-140.

³⁵ Ahmet Yücel, "Hâris b. Ebû Üsâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/195-196.

5. "Humeydî Abdullah b. Zübeyr"³⁷
6. "İbn Avn Abdullah"³⁸
7. "İbn Sîrîn"³⁹
8. "İbnu'l-Arabî Ebû Bekir"⁴⁰
9. "İhbâr"⁴¹
10. "Kâle"⁴²
11. "Kitâbet"⁴³
12. "Leyse bi Şey"⁴⁴
13. "Makbûl"⁴⁵
14. "Ma'kıl b. Sinân"⁴⁶
15. "Müttefekun aleyh"⁴⁷
16. "Rûdânî"⁴⁸
17. "Sadûk"⁴⁹
18. "Sika"⁵⁰
19. "Silsiletü'z-Zeheb"⁵¹
20. "Şeyh"⁵²

3. "Hadis İlimleri" Bölümünün Muhteva ve Kaynakları Açısından Değerlendirilmesi

3.1. Muhtevâ Açısından Değerlendirme

Ahmet Yücel, *Hadis Usûlu* eserinin "Hadis İlimleri" bölümünde Hadis ilminin ana konuları olan Cerh ve Ta'dil, İlelu'l-Hadîs, Garîbu'l-Hadîs, Muhtelifu'l-Hadîs, Nâsih ve Mensûh ve Esbâbu Vurûdî'l-Hadîs konularını muhtevâ ve kaynakları açısından ele alarak incelemiştir.

Ahmet Yücel, Hadis İlimlerini hem sözlük hem de ıstılah manası yönüyle şöyle tanımlamıştır: "Ulûm", ilim kelimesinin çoğuludur. Sözlükte bilmek ve anlamak anlamlarına gelen, ilim terim olarak: "meseleleri delilleriyle idrak etmek" demektir.⁵³

Ahmet Yücel, Hadis Literatüründe ilk 4 asırda "ilim" kelimesinin genellikle hadîs anlamında kullanıldığını hicrî 3. asrın âlimlerinden Zuheyr b. Harb'in (öl. 234/848): "Hadis bilgisinin, rey ve kıyâstan üstün olduğunu savunduğunu, el-Buhârî'nin (öl. 256/870)⁵⁴ ve Muslim'in (öl. 261/874)⁵⁵ ile Ebû Dâvûd'un (öl. 275/888) eserlerinin Kitâbu'l-İlm bölümlerinde⁵⁶ ilmin büyük ölçüde "hadis" anlamında kullanıldığını, el-Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071), eserine *Takyîdu'l-İlm* ismini vermesi onun da "ilim" kelimesini hadîs anlamında kullandığını göstermekte olduğunu vurgulamış, bu kullanımlarla birlikte "ilim" kelimesini sadece "hadis" ilmine hasretmenin doğru bir yaklaşım olmayacağına işaret etmiştir.⁵⁷

Ahmet Yücel, Hadis İlimleri anlamına gelen "Ulûmu'l-Hadîs" teriminin ise ilk dönemlerden itibaren "Hadisle ilgili bilinmesi gereken bilgiler" yani "*Hadis Usûlü* anlamında kullanıldığını ilk dönem kaynaklarından olan *Ulûmu'l-Hadîs*⁵⁸, *Ma'rîfetü Ulûmi'l-Hadîs*⁵⁹ ve *Mukaddimetü İbni's-Salâh (Ulûmu'l-*

³⁶ Ahmet Yücel, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/303-303.

³⁷ Ahmet Yücel, "Humeydî Abdullah b. Zübeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18/357-357.

³⁸ Ahmet Yücel, "İbn Avn Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19/340-341.

³⁹ Ahmet Yücel, "İbn Sîrîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20/358-359.

⁴⁰ Ahmet Yücel, "İbnu'l-Arabî Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20/492-492.

⁴¹ Ahmet Yücel, "İhbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 21/528-529.

⁴² Ahmet Yücel, "Kâle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/242-243.

⁴³ Ahmet Yücel, "Kitâbet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/81-83.

⁴⁴ Ahmet Yücel, "Leyse bi Şey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/168-168.

⁴⁵ Ahmet Yücel, "Makbûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/429-429.

⁴⁶ Ahmet Yücel, "Ma'kıl b. Sinân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/444-444.

⁴⁷ Ahmet Yücel, "Müttefekun aleyh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/224-225.

⁴⁸ Ahmet Yücel, "Rûdânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/184-185.

⁴⁹ Ahmet Yücel, "Sadûk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/431-431.

⁵⁰ Ahmet Yücel, "Sika", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/175-176.

⁵¹ Ahmet Yücel, "Silsiletü'z-Zeheb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/208-209.

⁵² Ahmet Yücel, "Şeyh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39/50-50.

⁵³ Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, 201.

⁵⁴ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). "İlim", 1-53.

⁵⁵ Muslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). "İlim", 1-6.

⁵⁶ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). "İlim", 1-13.

⁵⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 201.

⁵⁸ Alî b. el-Medînî'nin *Ulûmu'l-Hadîs* adlı eserinin yazma veya matbu bir nüshasını tespit edemedik.

⁵⁹ Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem'in *Ma'rîfetü Ulûmi'l-Hadîs* adlı eserinin yazma veya matbu bir nüshasını tespit edemedik.

Hadîs)⁶⁰ adlı eserleri istiṣhâd olarak sunmuştur. Bu eserlerdeki *Hadis Usûlü*'nün her konusunun “Hadis İlminin her nev’i (konusu) şeklinde ilim olarak ifade edilmiş olduğunu dolayısıyla *Hadis Usûlü* eserlerindeki ilim kelimesinin “hadisle ilgili bilinmesi gereken konu” anlamında kullanıldığını, bu konulardan bir kısmının daha sonra “Hadis İlminin ana konuları” manasına “*Ulûmu’l-Hadis*” “Hadis İlimleri” diye isimlendirilerek incelenmeye başladığını zikretmiştir.⁶¹

Ahmet Yücel, hicrî 2. ve 3. asırlarda ekoller arasındaki tartışmaların önemli bir kısmının hadislerin sıhhatinin tespit ve yorumlanması ile ilgili olduğunu Kelâm ve Usûl âlimlerinin hadisçileri, ihtilâflı rivâyetlerde bulunmaları ve zâhirî teşbih ifade eden hadisler rivâyet etmeleri, rivâyet ettiklerini anlamamaları gibi hususlarda eleştirdiklerine dikkat çekmiştir.⁶²

Hadis âlimlerinin mezkûr eleştirilere cevap vermek için 2. Asrın sonlarından itibaren “Muhtelifu’l-Hadîs”, “Nâsihu’l-Hadîs ve Mensûhuhu”, “Garîbu’l-Hadîs” başlıkları altında müstakil kitaplar telif etmelerini gerektirmiş olduğunu kaydetmiştir.⁶³

Ahmet Yücel, 2. Asrın başlarından itibaren cerh ve ta’dîl faaliyetleri ile ilgili kuralları tespit amacıyla “cerh ve ta’dîl” adıyla müstakil kitaplar telif edilmiş olduğunu, hadislerin sıhhatini zedeleyici mahiyetteki gizli sebepler (illetler) hakkında 2 asırlık birikimin müstakil olarak İlelu’l-Hadis başlığıyla müstakil eserlerde toplanmış olduğunu zikretmiştir.⁶⁴

Ahmet Yücel, hicrî 3. Asırda ise hadis ilimleriyle ilgili “cerh ve ta’dîl”, “ilelu’l-hadîs”, “garîbu’l-hadîs”, “ihtilâfu’l-hadîs”, “nâsih ve mensûh” gibi müstakil eserlerin telif edildiği dönem olduğunu, ayrıca şahısları tanıtan (Ma’rifetu’r-Ricâl) eserlerin de te’lif edilmiş olduğuna işaret etmiş, hadis ilminin ana konuları olarak kabul edilen ve “hadis ilimleri” olarak da isimlendirilen bu ilimlerin *Hadis Usûlü* eserleri içinde müstakil başlıklarla ele alan ilk müellifin “*Ma’rifetu Ulûmi’l-Hadis*” adlı eseriyle el-Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014) olduğunu da vurgulamıştır.⁶⁵

3.1.1. Cerh ve Ta’dîl

Ahmed Yücel, Cerh ve Ta’dîl’in ilminin tanımını ve kapsamını Emin Aşıkutlu’nun *Hadis’te Ricâl Tenkiti* adlı eserinden şöyle özetlemiştir: “Hadis ilminde fîsk, tedlîs ve yalancılık gibi şahsında veya güvenilir râvîlere muhâlefet etmek gibi rivâyetinde bulunan bir kusurdan dolayı râviyi ve rivâyetini reddetmek cerh; râvinin rivâyetinin kabulünü gerektirecek güvenilirlik vasıflarına sahip olduğunu belirlemek ise ta’dîl olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla cerh ve ta’dîl bir takım özel lafızlar kullanarak rivâyetlerinin kabulü veya reddi yönünden râvîlerin durumlarından bahseden ve haklarında kullanılan lafızların delâletlerinden bahseden bir ilimdir.”⁶⁶

Ahmet Yücel, hadis râvîlerinin dinî ve ilmî yönden tenkidinin Hz. Osman’ın şehit edilmesiyle ortaya çıkan siyâsî gruplaşmalar ve hadis uydurma girişimleri sonucunda isnâd uygulanmasıyla birlikte zorunlu hale gelmiş olduğunu vurgulamış, hicrî 1. Asrın son çeyreğinden itibaren cerh ve ta’dîl faaliyetlerinin artarak devam ettiğini zikretmiş, gerek râvîlerin gerekse rivâyeti açısından ehliyetlerini belirleyen eserlerin hicrî 3. Yüzyılda yazılmaya başladığını kaydetmiştir.⁶⁷

Ahmet Yücel, hem râvinin şahsını araştırmak hem de rivâyetine ehil olup olmadığını tespit için tabakât, tarih, cerh ve ta’dîl başlığı altında birçok eser yazıldığına işaret etmiş, bu eserlerin hadis ilminin kurallarını, râvîler hakkında bilgi vermediğini zikretmiş, İbn Ebî Hâtim er-Râzî’nin ilk defa bu meselelere yer veren el-Cerh ve ve’t-Ta’dîl adlı eseri telif etmiş olduğunu, eserinin mukaddimesinde cerh ve ta’dîl ilminin temel meselelerini ele aldığını ve 16.040 râviye yer verdiğini Takdimetu’l-Ma’rife li Kitâbi’l-Cerh ve ve’t-Ta’dîl başlığını taşıyan 375 sayfalık giriş ve *Hadis Usûlü*’nün temel meselelerini ele alındığı 2. cildin başında yer alan 38 sayfalık açıklamalarının da son derece mühim olduğuna işaret etmiştir.⁶⁸

Ahmet Yücel, İbn Ebî Hâtim’in her dönemde hadisleri güvenilir râvîlerin ve ona âriz olacak tehlikelerden koruyan âlimlerin varlığından bahsetmiş, tâbiûn ve daha sonraki dönemlerde bu görevi üstlenen önde gelen

⁶⁰ *Akṣa’l-Emel ve’ş-Şevk fi Ulûmi Hadîsir-Rasûl* adıyla da anılan eser, Abdulhay el-Leknevî [taşbaskısı], (Leknev: 1887); Nûreddin İtr (Haleb: 1966); (Medine: 1972); (Dimaşk: 1972), Âişe Abdurrahmân, (Kahire: 1984). M. Yaşar Kandemir, “İbnu’s-Salâh eş-Şehrezûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000). 21/199.

⁶¹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 201.

⁶² Yücel, *Hadis Usûlü*, 201.

⁶³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 202.

⁶⁴ Yücel, *Hadis Usûlü*, 202.

⁶⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 202.

⁶⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 202.

⁶⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 202.

⁶⁸ Yücel, *Hadis Usûlü*, 202.

âlimleri ve onların hadis almadaki titizlikleri ve râvîler hakkında verdikleri hükümlerdeki ehliyetlerini zikretmiş olduğunu kaydetmiştir.⁶⁹

Ahmet Yücel, İbn Ebî Hâtîm'in râvîlerin zayıf olduğunu söylemenin gıybet olmadığını, rivâyete ehil olup olmadıklarını açıklamak olduğunu zikretmiş Sufyân es-Sevrî (öl. 161/778), Şu'be b. el-Haccâc (öl. 160/776), Mâlik b. Enes (öl. 179/795) ve İsmail b. Uleyye'nin (öl. 193/809) bu husustaki açıklamalarını naklettiğine işaret etmiş, fitne olayından sonra isnâd faaliyetinin başladığını ifade eden Muhammed b. Sîrîn'in (öl. 110/728) haberine yer verdiğine işaret etmiş ve İbn Ebî Hâtîm'in önde gelen muhaddislerin, hadisleri güvenilir ve rivâyette meşhur olmuş râvîlerden almak gerektiğini belirten açıklamalarına yer verdiğini vurgulamıştır.⁷⁰

Ahmet Yücel, İbn Ebî Hâtîm'in dinin, Kur'an ve sünnetten meydana geldiğini bunların ise râvîler vasıtasıyla öğrenilebileceğini bu durumun da râvîlerin rivâyete ehliyetleri açısından araştırmayı gerekli kıldığını ifade etmiş olduğunu, rivâyete ehliyetleri açısından râvîleri adâlet ve zabt sahibi, bazen yanılabilen sadûk, çoğu zaman sadûk ve yalan söyleyenler olmak üzere 4 kısma ayırmış olduğunu kaydetmiştir.⁷¹

Ahmet Yücel, İbn Ebî Hâtîm'in adâlet ve zabt sahibi olanlar ile bazen yanılan sadûk vasfını taşıyan râvîlerin rivâyetlerinin her alanda kullanılabilceğini, çoğu zaman yanılan sadûk râvîlerin rivâyetleri, terğîb ve terhîb ile zühd konularında yazılsa bile haramı ve helâli belirlemek için delil olarak kullanılamayacağını, yalancılara rivâyetlerinin ise terkedileceğini zikretmiş, haklarında ihtilâf edilmeyen râvîler ve başkaları hakkındaki tenkitlerine güvenilenleri de ilave etmek suretiyle hadis rivâyetine ehliyetleri açısından râvîleri 5 gruba ayırdığını vurgulamıştır.⁷²

Ahmet Yücel, İbn Ebî Hâtîm'in râvîleri güvenilir, zayıf veya metrûk olmalarına delâlet eden cerh ve ta'dîl lafızlarını da ilk inceleyen âlim olduğunu, cerh ve ta'dîl lafızlarının farklı mertebelerinin bulunduğunu, sika, zayıf ve metrûk râvîlere delâlet edenleri herhangi bir açıklama yapmaksızın sadece zikretmekle yetindiğine işaret etmiştir.⁷³

Ahmet Yücel İbn Ebî Hâtîm'in münekkidlerin râvîler hakkında kullandıkları lafızları ve bu lafızların delâletlerini araştırdıktan sonra bu lafızların farklı mertebelerdeki râvîlere delâlet ettiğini tespit ettiğini cerh lafızlarının 4'ü ta'dîl, 4'ünün de cerh olmak üzere cerh ve ta'dîl lafızlarını 8 mertebede incelediğini kaydetmiştir.⁷⁴

Ahmet Yücel, İbn Hâtîm'in tasnifine göre cerh ve ta'dîl lafızlarını 8 mertebede şöyle sıralamış, bu lafızların cerh ve ta'dîl lafızlarının tamamını kapsamadığını verdiği bilgilerin umûmî mahiyetteki bilgiler olduğunu zikretmiştir.

1. Sika, mutkin ve sebt lafızları rivâyetleri hüccet olarak kullanılan râvîlere delâlet etmektedir.
2. Sadûk, mahalluhu's-sıdk ve lâ be'se bih durumu araştırılması gereken râvîler için kullanılır.
3. Şeyh, durumu araştırılması gereken râvîler için kullanılır.
4. Sâlihu'l-hadîs, durumu araştırılması gereken râvîler için kullanılır.
5. Leyyin, zabt bakımında zayıf râvîlere delâlet eder.
6. Leyse bi kaviyy, zabt bakımında zayıf râvîlere delâlet eder.
7. Daîfu'l-hadîs, zabt bakımında zayıf râvîlere delâlet eder.
8. Metrûku'l-hadîs, zâhibu'l-hadîs, kezzâb lafızları rivâyetlerinin terkedilmesi gereken râvîlere delalet eder.⁷⁵

Ahmet Yücel, cerh ve ta'dîlin önemi, tarihçesi, genel prensipleri, kaynakları, cerh ve ta'dîl lafızları bilgisi açısından müracaat edilmesi gereken daha sonraki dönemlerde yazılan bazı eserleri listelemiştir.⁷⁶

1. Tâcuddîn es-Subkî (öl. 771/1369), *Kâidetun fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*⁷⁷
2. Muhammed Abdulhayy el-Leknevî (öl. 1304/1887), *er-Ref'u ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*⁷⁸
3. Cemâluddîn el-Kâsımî (öl. 1332/1914), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*⁷⁹
4. Kâsım Alî Sa'd, *Mebâhis fi İlmi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*⁸⁰

⁶⁹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 203.

⁷⁰ Yücel, *Hadis Usûlü*, 203.

⁷¹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 203.

⁷² Yücel, *Hadis Usûlü*, 204.

⁷³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 204.

⁷⁴ Yücel, *Hadis Usûlü*, 204.

⁷⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 204.

⁷⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 205.

⁷⁷ Tâcuddîn es-Subkî, *Kâidetun fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl* (Kahire: 1984).

⁷⁸ Muhammed Abdulhayy el-Leknevî, *er-Ref'u ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl* (Beyrut: 1987).

⁷⁹ Cemâluddîn el-Kâsımî *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (Beyrut: 1985).

⁸⁰ Kâsım Alî Sa'd, *Mebâhis fi İlmi'l-Cerh ve't-Ta'dîl* (Beyrut: 1988).

5. Fârûk Hamâde, *el-Menhecu'l-İslâmî fî Cerh ve't-Ta'dîl*⁸¹
6. Emin Aşikkutlu, *Hadis'te Ricâl Tenkiti*⁸²

3.1.2. İlelu'l-Hadîs

Ahmet Yücel, İlelu'l-Hadîs'in tanımını şöyle yapmıştır: “Hangi sebeple olursa olsun hadislerin sıhhatini zedeleyen gizli sebeplere illet (çoğulu ilel), bunları inceleyen ilme de ilelu'l-hadîs denir.” Görünüşte sağlam ve râvîleri güvenilir haberlerde de bazen hemen fark edilmeyen hatalar olabilmektedir. Hâfızasının ve dikkatinin mükemmel olmaması, eksik ezberlenmesi, unutulması, kitabından rivayet ediyorsa kitabını kaybetmesi gibi sebeplerle güvenilir râvîlerin de bazen yanıltıldığının tespit edildiğini zikreden Ahmet Yücel, el-Hakîm en-Nîsâbûrî'nin kitabından Ali b. el-Medîni'nin (öl. 234/848) güvenilir râvîlerin düştüğü hataları toplamak suretiyle *İlelu Hadîsi İbn Uyeyne* adlı eseri telif ettiğini ve zayıf olduğu tespit edilmiş râvîlerin nakilleri kabul edilmediği için illetin asıl itibarıyla daha güvenilir râvîlerin rivayetlerinde aranması gerektiğini ifade ettiğini zikretmiştir.⁸³

Ahmet Yücel, Abdurrahmân b. Mehdî'nin (öl. 198/814): “Bildiyim bir hadisin illetini fark etmem bilmediğim 20 hadisi yazmamdan daha iyidir.” Sözünden hareketle hadislerin illetini araştırmak amacıyla yapılacak çalışmaların önemi ve bu faaliyetin hicrî 2. Asırda yoğun olarak yapılmış olduğunun anlaşılacağına işaret etmiş, Şu'be b. el-Haccâc (öl. 160/776) ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın (öl. 198/813) bu alanda önemli katkıları olduğunun kaynaklarda zikredilmiş olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

Ahmet Yücel, muhaddislerin hicrî 2. Asırda hadislerin illetlerini tespit faaliyetlerinde buldukları bilinmekle beraber bu alanda eser vermelerinin hicrî 3. Asırda başladığını zikretmiş bu döneme ait bazı eserleri zikretmiştir.⁸⁵

1. *İlelu'l-Hadîs*⁸⁶
2. *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*⁸⁷
3. *et-Târîh ve'l-İlel*⁸⁸
4. *İlelu'l-Kebîr*⁸⁹
5. *İlelu'l-Hadîs*⁹⁰
6. *İlelu'l-Mutenâhiye fî'l-Hadîsi'l-Vâhiye*⁹¹
7. *Şerhu İleli't-Tirmizî*⁹²

Ahmet Yücel, İlelu'l-Hadîs üzerine günümüzde yapılan 2 tez çalışmasını da kaydetmiştir.

1. *İlelu'l-Hadîs Dirâse Menheciyye fî Dav'i Şerhi İleli't-Tirmizî*⁹³
2. *İlelu'l-Hadîs İlmi*⁹⁴

Ahmet Yücel, mezkûr eserlerde mevkûfun bazen merfû' olarak rivâyet edilmesi, hadisin munkatı', mu'dal, mudelles, muzdarib, mursel, ferd olduğunun belirlenmesi, isnâddaki illet, hadisin mudrec, munkar, mursel, maktûb ve mevzû olmasının ise hem isnâd hem de metindeki illet olarak kabul edildiği ancak mezkûr âlimlerin illet anlayışında bazı farklılıklar bulunduğunu zikretmiştir, İbn Ebî Hâtim'in (öl. 279/892) illeti geniş anlamda hadislerle ilgili açıklanması gereken hususlar olarak kullandığı belirten Ahmet Yücel, bu sebeple onun eserinde, isnâdlarında bulunan bazı râvîlerin kusurlarını açıklamak üzere “sahih ve hasen” hadislere de

⁸¹ Fârûk Hamâde, *el-Menhecu'l-İslâmî fî Cerh ve't-Ta'dîl* (Rabat: 1989).

⁸² Emin Aşikkutlu, *Hadis'te Ricâl Tenkiti* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997).

⁸³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 205.

⁸⁴ Yücel, *Hadis Usûlü*, 205.

⁸⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 206.

⁸⁶ Ali b. el-Medîni, *İlelu'l-Hadîs ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, nşr. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrut: 1972); Abdulmu'tî Emîn Kal'acî (Haleb: 1980). Bu eser, sahâbeden itibaren isnâdların dayandığı muhaddisler ve hadis ekolleri hakkında bilgiler ihtiva eder ve muallâ hadisleri ve illetleri ortaya koyar. Yücel, *Hadis Usûlü*, 206.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl* thk. Talat Koçyiğit-İsmail Cerrahoğlu 1. Cilt (Ankara: 1963), 2. Cilt (Ankara: 1987); thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs (Beyrut: 1988); Subhî Bedrî es-Semarrâî. (Riyad: 1988). Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın sorularına verdiği cevaplardan meydana gelmiştir. Eserin, Muhammed Husâm Beyzûn (Beyrut: 1990) tarafından hazırlanmış 4 ayrı baskısı bulunmaktadır. Yücel, *Hadis Usûlü*, 206.

⁸⁸ Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî, *et-Târîh ve'l-İlel*, thk. Ahmed Nur Seyf (Mekke: 1979). Yahyâ b. Maîn'in talebesinin bu eseri neşredilmiştir. Yücel, *Hadis Usûlü*, 206.

⁸⁹ Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *İlelu'l-Kebîr*, nşr. Hamza Dîb Mustafa (Amman: 1985); Subhî Bedrî es-Semarrâî. (Beyrut: 1989). Eser, Ebû Kâdî tarafından Fıkıh konularına göre tertip edilen nüshaları esas alınarak 2 defa yayınlanmıştır. Yücel, *Hadis Usûlü*, 206.

⁹⁰ İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadîs*, nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb (Kahire: 1924); (Beyrut: 1985).

⁹¹ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *İlelu'l-Mutenâhiye fî'l-Hadîsi'l-Vâhiye*, nşr. İrşâdulhak el-Eserî (Lahor: 1978); (Faysalâbâd: 1981).

⁹² *Şerhu İleli't-Tirmizî*'nin değişik baskıları yapılmıştır. Kallek, “İbn Receb”, 20/245. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

⁹³ Hemmâm Abdurrahîm Saîd, *İlelu'l-Hadîs Dirâse Menheciyye fî Dav'i Şerhi İleli't-Tirmizî* (Amman: Doktora tezi, 1990).

⁹⁴ Ayhan Tekineş, *İlelu'l-Hadîs İlmi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991).

yer verdiğini vurgulamış, et-Tirmizî'nin hadisin sıhhatine zarar vermeyecek bazı kusurları taşıyan hadisleri *İleu'l-Kebîr*'inde zikretmesi onun da illeti geniş manada kullandığını göstermekte olduğunu, dolayısıyla mezkûr eserlerde bulunan hadislerin tamamının illetli olduğunu düşünmenin doğru olmadığını kaydetmiştir.⁹⁵

3.1.3. Garîbu'l-Hadîs

Ahmet, Yücel, garîb kelimesinin 2 farklı anlamda kullanıldığına işaret etmiş Garîb hadîs'in metin veya isnâd yönünden tek kalmış yahut benzeri başka râvîler tarafından rivâyet edilmemiş hadise denilmiş olduğunu vurgulamış, *Ġarâibu Mâlik*, *Ġarâibu Ehâdisi Şûbe*⁹⁶ gibi eserlerin Garîbu'l-Hadîs ilmiyle alakası olmadığını, Garîbu'l-Hadîs'in hadis metinlerinde yer alan ve az kullanılması sebebiyle anlaşılması güç kelimeler ve bunları konu edinen ilim dalı anlamına geldiğini kaydetmiştir.⁹⁷

Ahmet Yücel, İslâm topraklarının genişlemesiyle çeşitli kültür ve milletlerden insanların Müslümanlığı kabul etmesi sebebiyle yeni öğrendikleri Arapça ve İslâm dini ile ilgili hatalara düşebildikleri için Arap dili üzerindeki muhtemel hatalarını ve hadislerin yanlış anlaşılmasını önemek için hicrî 2. Asırdan itibaren Şu'be b. el-Haccâc (öl. 160/776), Sufyân es-Sevrî (öl. 161/778), Mâlik b. Enes (öl. 179/795) gibi âlimlerin hadis metinlerindeki garîb kelimeleri izah ettikleri vurgulamış ve Garîbu'l-Hadîs telif eden bazı âlimleri de listelemiştir.⁹⁸

1. Ebû Hasen Nadr b. Şumeyl (ö. 203/819)⁹⁹
2. Ebû Bekr Huseyîn b. Ayyâş es-Sulemî (öl. 204/819)
3. Ebû Ali Muhammed b. Mustenîr (öl. 210/825)¹⁰⁰
4. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Musennâ (öl. 210/825)
5. Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî (öl. 210/825)
6. Ebû Zeyd Saîd b. Evs el-Ensârî (öl. 215/830)
7. Abdulmelik b. Kureyb (öl. 216/831)¹⁰¹
8. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (öl. 224/848)¹⁰²
9. İbnu'l-Arabî Muhammed b. Ziyâd el-Kûfî (öl. 231/845)
10. Alî b. el-Medîni (öl. 234/848)¹⁰³
11. Ebû Ca'fer Muhammed b. Hatîb el-Bağdâdî (öl. 254/839)
12. İbn Kuteybe (öl. 276/889)¹⁰⁴
13. Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk el-Harbî (öl. 285/889)¹⁰⁵
14. Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd (öl. 285/898)¹⁰⁶
15. Ebû Muhammed Kâsım b. Sâbit es-Sarakustî (öl. 302/914)

Ahmet Yücel, Hadis metinlerindeki garîb kelimeleri açıklamak için daha sonraki dönemlerde eser yazan 2 meşhûr müellifi de zikretmiştir.¹⁰⁷

1. ez-Zemahşerî (öl. 538/1144)¹⁰⁸
2. Mecduddîn İbnu'l-Esîr (öl. 630/1233)¹⁰⁹

⁹⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 207.

⁹⁶ Ebû Abdillâh b. Mende'nin telif ettiği *Ġarâibu Şu'be* adlı bir eserden bahsedilmektedir. Yücel, *Hadis Usûlü*, 207; M. Yaşar Kandemir, "İbn Mende", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999). 20/177-179.

⁹⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 207.

⁹⁸ Yücel, *Hadis Usûlü*, 207.

⁹⁹ İsmail Durmuş, "Nadr b. Şumeyl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006). 32/282.

¹⁰⁰ "Kutrub" diye tanınmıştır. Yücel, *Hadis Usûlü*, 207.

¹⁰¹ "Asmâî" diye tanınmıştır. Yücel, *Hadis Usûlü*, 207.

¹⁰² Nşr. Muhammed Azîmuddîn, (Haydarâbâd: 1964-1967); Huseyin Muhammed Şeref (Kahire: 1984).

¹⁰³ el-Hâkim, *Tefsîru Ġarâibi'l-Hadîs* adlı bir eserinden bahsetmiştir. el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs* (Medine: 1997), 71.

¹⁰⁴ 4 farklı neşri yapılmıştır: Abdullah el-Cubûrî (Bağdat: 1977); Rızâ es-Suveysi (Tunus: 1978 ve 1981); Suleymân b. İbrâhîm el-Âyid, (Cidde: 1985).

¹⁰⁵ ez-Zemahşerî, *el-Fâik fi Ġaribi'l-Hadîs* nşr. Suleymân b. İbrâhîm el-Âyid (Cidde: 1985).

¹⁰⁶ "Muberrred" diye tanınmıştır. Yücel, *Hadis Usûlü*, 208.

¹⁰⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 208.

¹⁰⁸ Nşr. Muhammed el-Bicâvî ve Muhammed b. Ebi'l-Fazl (1945).

¹⁰⁹ Mecduddîn İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fi Ġaribi'l-Hadîs ve'l-Eser* (Tahran taş baskısı: 1269/1852) daha sonra Abdulazîz b. İsmâil el-Ensârî et-Tahtâvî'nin tashîhi ve es-Suyûtî'nin *ed-Durru'n-Nesîr*'i ile birlikte 4 cilt halinde yayımlanmıştır. (Kahire: 1893) ayrıca es-Suyûtî'nin *ed-Durru'n-Nesîr*'i ve Râgîb el-İsfahânî'nin *el-Mufredât*'i ile beraber yine 4 cilt olarak neşredilmiştir. (Kahire: 1900 ve 1904) Kitabın 1. cildinin ilk sayfasında bu baskıda Ebû Ahmed Hasan b. Abdullâh el-Askerî'nin *Taş hîfâtu'l-Muħaddisîn fi Ġaribi'l-Hadîs*'inin de yer alacağı kaydedilmişse de bu eser yayımlanmamıştır. *en-Nihâye*'nin el-Matbaatu'l-Osmâniyye baskısı (Kahire: 1893), neşirlerin en güvenilir olmakla birlikte diğer baskılarda olduğu gibi onda da yanlış okumadan kaynaklanan hatalar mevcuttur. Kitabın en sağlıklı neşri, Tâhir Ahmed ez-Zâvî (eserin ilk üç cildinin neşrine katılmıştır) ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî'nin gerçekleştirdiği 5 ciltlik baskısıdır. (Kahire: 1963-1965); (Beyrut: 1963); (Lahor: 1970), İbrahim Hatiboğlu, "en-Nihâye" 33/101. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

Ahmet Yücel, mezkûr eserlerin içeriği ile ilgi şu bilgileri vermiştir: “Hadis metinlerinin doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla telif edilen bu eserlerde, Hz. Peygamberin hadisleriyle ashâb ve tâbiinin sözlerindeki garîb kelimelerin tanımı yapılmaktadır. Garîb kelimelerin sözlük anlamları yanında Arap dilcilerin ifadelerinden, eski Arap şâirlerinin şiirlerinden ve Arap atasözlerinden örnekler verilerek sözü edilen kelimenin edebî niceliklerini de ayrıca ortaya konulmaktadır.”¹¹⁰

Ahmet Yücel, Mecdüddîn İbnu'l-Esîr'in (öl. 630/1233) *en-Nihâyesi*'nden şu örneği zikretmiştir: “Tirmizî'de geçen rivâyette: “Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'nın nakline göre İbn Ömer şöyle demiştir: “Hz. Peygamber, bir seriyyede görevlendirmişti. Fakat seriyyeye katılanlar Medine'ye kadar kaçtılar.”¹¹¹ Arapçada savaştan kaçmak “فَرَارٌ” kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu rivâyette ise “حَاصٌّ” kelimesi kullanılmıştır. İbnu'l-Esîr, bu rivâyette geçen ve çok kullanılmayan bir kelime olan “حَاصٌّ” kelimesinin kaçmaya yol aramak” anlamına geldiğini açıklamıştır.¹¹²

3.1.4. Muhtelifu'l-Hadîs

Ahmet Yücel, Muhtelifu'l-Hadîs, İhtilâfu'l-Hadîs ve Muşkilu'l-Hadîs isimleriyle anılan bu ilmin sahih bir hadisin yine sahih olan hadîs veya hadîslere ya da diğer şer'i delillere zıt görünmesinin sebeplerini araştırır ve bunları gidermenin yollarını incelediği zikretmiştir.¹¹³

Ahmet Yücel, İhtilâfu'l-Hadîs İlmi'nin doğuş sebebini kelâmcıların hadisçilere yönelttiği eleştiriler olduğunu vurgulamış, kelâmcıların, hadisçileri uydurma ve çelişkili rivâyetleri nakletmekle fırkaların çoğalmasına, Müslümanlar arasındaki bağların kopmasına ve birbirine düşman olmalarına, fakihlerin farklı fetvâ vermelerine sebep olmakla suçladıklarını zikretmiş olduğunu kaydetmiştir.¹¹⁴

Ahmet Yücel, kelâmcıların mezkûr ağır ithamlarının temel gerekçesinin hadisçilerin birbiriyle çelişkili görünen hadisleri nakletmeleri olduğunu, hadislerin birbiriyle, Kur'ân veya akli delillerle çelişkiliymiş gibi görünmesinin hadisçileri zor durumda bırakmasından kaynaklandığını zikretmiş, bundan dolayı hadisçiler bir taraftan ihtilâflı olduğu iddia edilen hadislerle amel etmeyi sağlamak diğer taraftan ta mezkûr eleştirilere cevap vermek amacıyla İhtilâfu'l-Hadîs İlmini geliştirmiş olduklarını böylece hem hadislerin azamisinden yararlanılmasını temin etmek hem de sünnete ait metinlerin anlaşılmasını sağlamak gayesini taşıdıklarını vurgulamıştır.¹¹⁵

Ahmet Yücel, İhtilâfu'l-Hadîs ile ilgili ilk eserin İmam Şâfiî (öl. 204/819) tarafından telif edildiğini, *er-Risâle adlı* eserinde İhtilâfu'l-Hadîs'in tanımını yaptığını, sebepleri, tesbiti ve çözüm yolları çerçevesinde temel prensiplerine işaret etmiş olduğunu zikretmiş *İhtilâfu'l-Hadîs*¹¹⁶ adlı eserinde ise konularına göre ihtilâflı görünen hadislere ve bunları çözüm yollarına örnekler verdiğini vurgulamış, eserinde 4 temel prensibe yer verdiğini kaydetmiştir.¹¹⁷

1. Sünnet'in Kur'ân'ı açıkladığı
2. Peygambere itaatın gerekliliği
3. Haber-i vâhidin hüccet olduğu

4. Hadisler arasındaki ihtilâfın sebepleri ve bunların giderilmesinin gerekliliği ve yöntemleri

Ahmet Yücel, İhtilâfu'l-Hadîs konusunda Alî b. el-Medîni'nin (öl. 234/848) bir eserinden bahsedilmesine rağmen bu eserin günümüze ulaşmış, ulaşmadığının bilinmediğine işaret etmiş, konuyla ilgili bu dönemde yazılan İbn Kuteybe'nin (öl. 276/889), *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadîs* adlı eserinde hadîse ve hadisçilere yöneltilen eleştirileri zikrettikten sonra kelâmcıları, Kur'ân'a, hadîse, kıyâsa, icmâya, tecrübeye ve akla aykırı olduğunu ileri sürdükleri hadisleri ele alarak çelişki iddialarını reddettiğini vurgulamış olduğunu ancak kendisinin: “Bilmediği ve üstesinden gelemeyeceği konulara dalan” biri olduğu gerekçesiyle tenkit edildiğini zikretmiştir.¹¹⁸

Ahmet Yücel, İhtilâfu'l-Hadîs ile ilgili kaynaklarda bu dönemde telif edilen iki eseri zikretmiştir. Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâci'ye (öl. 307/919) diğeri Muhammed b. Cerîr et-Taberî'ye (öl. 310/922) aittir. Daha sonraki dönemlerde de hadisler arasındaki ihtilâfı gidermek için eserler telif edilmesinin yanında günümüzde de bu alanda ilk çalışmanın İsmail Lütfi Çakan'ın *Hadislerde Görülen İhtilâflar ve Çözüm*

¹¹⁰ Yücel, *Hadis Usûlü*, 208.

¹¹¹ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). “Cihâd”, 36.

¹¹² Mubârek b. Esîrüddîn el-Cezerî İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Kahire: 1963-1965).

¹¹³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 209.

¹¹⁴ Yücel, *Hadis Usûlü*, 209.

¹¹⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 209.

¹¹⁶ Nşr. Âmir Ahmed Haydar, (Beyrut: 1985); Muhammed Ahmed Abdulazîz, (Beyrut: 1986).

¹¹⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 209.

¹¹⁸ *Hadis Müdafası*, çev. Hayri Kırbaoğlu, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1979). Hüseyin Yazıcı, “İbn Kuteybe”, 20/145. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

*Yolları*¹¹⁹ adlı eserinin İhtilâfu'l-Hadîs konusunu bütün yönleriyle değerlendirdiğini ve böyle bir çalışmanın ülkemizde yapılmasının ise sevindirici olduğuna bu İhtilâfu'l-Hadîs kitaplarında fıkıhla ilgili hadislerin incelendiğini, haberi sıfatlar hakkındaki ihtilâflar söz konusu olduğunda Muşkilu'l-Hadîs¹²⁰ başlığı altındaki eserlerde incelendiğine de dikkat çekmiştir.¹²¹

Ahmet Yücel, ihtilâf ve çözümünü yönünden Suların kirlenmesiyle ilgili İhtilâfu'l-Hadîs konusuna giren bir örnek te zikretmiştir. Hz. Peygamberin: “*Su temizdir, hiçbir şey onu kirlletmez.*”¹²² “*Su iki kulle miktarına ulaşınca pislik tutmaz.*”¹²³ ve “*Rengi veya tadı değişmedikçe su pislik tutmaz, pis sayılmaz.*”¹²⁴ Olmak üzere görünüşte birbirleriyle çelişkili hadisleri bulunmaktadır. Bu hadisler arasındaki ihtilâf: “İki kulle veya daha fazla olan su, vasıflarından biri değişmedikçe herhangi bir şeyle kirlenmez. İki kullenden az su, vasıfları değişsin veya değişmesin içine pislik düştüğünde kirlenir. Aynı şekilde vasıflarından biri, içine düşen pislik sebebiyle değişen su da iki kulle veya daha fazla da olsa pisenmiş demektir.” Şeklinde ilk hadisteki mutlaklık diğer hadislerle takyîd edilmesiyle giderilmiştir.¹²⁵

Ahmet Yücel, sahîh hadislerle çelişkili olmayan sahîh hadîsin *muhkem* olarak nitelendiğini el-Hâkim en-Nisâbü'rî'nin (öl. 405/1014) bu tür hadisleri *muârizı bulunmayanlar* olarak ifade etmekte ve bazı misaller vermekte olduğunu¹²⁶ Çelişkili olmaması açısından hadislerin çoğunun *muhkem* olduğuna işaret etmiştir.¹²⁷

3.1.5. Nâsih ve Mensûh

Ahmet Yücel, uygulanmakta olan bir nassın kapsamına giren hükmün daha sonraki bir nas ile tamamen veya kısmen kaldırılmasına nesh denildiğini, Hadîs ilmi'nde neshin genellikle birbirleriyle çelişkili gibi görünen hadisler arasındaki ihtilâfı giderme yollarından biri olarak kullanılmakta olduğunu, hadisler arasındaki ihtilâfı gidermede cem' ve te'lif ile tercih metotlarından biriyle çözüm bulunamadığında ise nesh metoduna başvurulmakta olduğunu kaydetmiştir.¹²⁸

Ahmet Yücel, sünnetin sünneti neshini inceleyen, aralarında nesh söz konusu olan hadisleri inceleyen ilme ve bu konuda yazılan eserlere de “nâsihu'l-hadîs ve mensûhu” denilmekte olduğunu zikretmiş, sahâbe döneminden itibaren nâsih ve mensûh bilgisinin gerekliliği üzerinde durulmuş olduğunu, tâbiûn neslinde Kur'ân'daki nesh konusunu inceleyen eserler yazılmış olduğunu, tâbiûndan Kâtede b. Diâme (öl. 117/735) ve İbn Şihâb ez-Zuhrî'nin (öl. 124/741), Kur'ân'daki nesh ile ilgili eserlerin günümüze ulaştığını¹²⁹ kaydetmiştir.¹³⁰

Ahmet Yücel, hadislerdeki nâsih ve mensûh konusunun 2. Asrın sonlarından itibaren yazılı hâle getirilmeye başladığını bilindiği kadarıyla günümüze ulaşan ilk kaynağın İmam Şâfiî'nin *er-Risâle*'si olduğunu, eserde neshin hikmeti, Kur'ân ve hadiste mevcudiyeti ve nesh ile ilgili temel bilgilere yer verildiğini zikretmiştir.¹³¹

Ahmet Yücel, hadislerde nâsih ve mensûh konusunda eser veren âlimlerin Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855), Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed el-Esrem (öl. 270/883), Ebû Dâvûd (öl. 275/888), Ahmed b. İshâk et-Tenûhî (öl. 318/930) olduğuna işaret etmiş daha sonraki dönemlerde eser yazan diğer âlimlerin Hâzimî (öl. 584/1188) *el-İ'tibâr fi'n-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*¹³² isimli eseri olduğuna vurgu yapmış, ülkemizde de bu konuyu bütün yönleriyle ele alan Ali Osman Koçkuzu'nun *Hadîste Nâsih ve Mensûh* adlı eserini olduğunu ifade etmiştir.¹³³

¹¹⁹ İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilâflar ve Çözüm Yolları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996).

¹²⁰ Abdülmu'tî Emin Kal'acı ve Mûsâ Muhammed Ali (Beyrut: 1983) tarafından neşredilen eser ayrıca Raimond Köbert'in Almanca'ya yaptığı kısmî tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Roma: 1941). Yusuf Şevki Yavuz, “İbn Fûrek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/497. “Fuat Sezgin tarafından İbn Fûrek'e nisbet edilen *Muhtaşârü Müşkilî'l-Âsâr* adlı eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Reisülkuttâb Mustafa Efendi, nr. 265) bulunduğu (GAS, 1/611) bildirilmektedir. Ancak bu numarada kayıtlı olan eser, *el-Mu' taşâr mine'l-Muhtaşâr min Muşkilâti'l-Âsâr* adını taşımakta olup Cemâl el-Malatî'ye aittir.” Yusuf Şevki Yavuz, “İbn Fûrek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999). 19/498.

¹²¹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 210.

¹²² Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 34; Tirmizî, “Tahâre”, 49.

¹²³ Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 33; Tirmizî, “Tahâre”, 50.

¹²⁴ İbn Mâce, *Sunen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). “Tahâre”, 76.

¹²⁵ Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilâflar ve Çözüm Yolları*, 170-171.

¹²⁶ el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, 129-130.

¹²⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 211.

¹²⁸ Yücel, *Hadis Usûlü*, 211.

¹²⁹ Her iki eser de *Erbaatu Kutub fi'n-Nâsih ve'l-Mensûh* (Beyrut: 1988) ismiyle neşredilmiştir.

¹³⁰ Yücel, *Hadis Usûlü*, 211.

¹³¹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 211.

¹³² Hâzimî, *el-İ'tibâr fi'n-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, nşr. Abdülmu'tî Emin Kal'acı (Halep: 1982).

¹³³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 211.

Ahmet Yücel, hadisın mensûh olduğunun bazen bizzat Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiş olduğuna dair bir misal zikretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım; fakat şimdi kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Kurban etlerini üç günden fazla bekletmenizi de yasaklamıştım; fakat şimdi uygun gördüğünüz şekilde yiyebilirsiniz.*”¹³⁴ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, cahiliye döneminden yeni çıkmaları sebebiyle doğabilecek sakıncaları önlemek amacıyla önceleri kabir ziyaretini yasaklamıştı. Zaman ilerleyip cahiliyeden uzaklaşıp İslâm inançları iyice yerleşince kabir ziyaretinin ahireti hatırlatacağı ve bunun faydalı olacağı düşüncesiyle izin vermiştir. Hz. Peygamber aynı şekilde Medine’de kurban etlerine olan ihtiyaç sebebiyle önceleri, bekletilmeden dağıtılmasını istemişti. Böyle bir ihtiyacın bulunmadığı dönemde ise Müslümanların kurban etlerini kendi ihtiyaçları için saklayabileceklerini söylemiştir.¹³⁵

3.1.6. Esbâbu Vurûdi’l-Hadîs

Ahmet Yücel, Esbâbu’l-Hadîs, Vurûdi’l-Hadîs isimleriyle anılan bu ilmin hadislerin daha iyi anlaşılabilmesi için onların hangi sebeple, nerede ve ne zaman söylendiğini araştırma konusu yapmakta olduğunu zikretmiştir. Bu ilmin, hadislerin zaman ve mekânını tespit etme odaklanması onların nâsih ve mensûhunu belirlemeye yardımcı olmasına dikkat çekmiş, başlangıçta ihtiyaç hissedilmemesi daha sonra ise hadis eserlerinin çoğunlukla konuları esas alınarak telif edilmesi genellikle hadislerin bağlamının koparılmasına sebep olduğunu vurgulamıştır. Hadislerin pek çoğunun ne maksatla söylendiğinin bilinmediğinden dolayı zamanla hadislerin söylendiği ortamı bilme ihtiyacının hâsıl olduğunu, konuyla ilgili eserler telif edilerek bu konunun müstakil bir ilim dalı olarak anılmaya başladığını kaydetmiştir.¹³⁶

Ahmet Yücel, konuyla ilgili es-Suyûtî (öl. 911/1505) ve İbn Hamza el-Huseynî’nin (öl. 1120/1708) telif ettiği iki temel eserin bulunduğunu, es-Suyûtî’nin *Esbâbu Vurûdi’l-Hadîs*¹³⁷ isimli eserinin 98 farklı rivâyetleriyle birlikte derleme bir eser olduğunu, İbn Hamza el-Huseynî’nin *el-Beyân ve’t-Ta’rif fi Esbâbi Vurûdi’l-Hadîsi’ş-Şerîf* adlı eserinin önceki çalışmalardan istifade ederek 1154 hadisın vurûd sebebini ele almış olduğunu kaydetmiştir.¹³⁸

Ahmet Yücel, bu ilmin ihtiyaçlara cevap verebilecek seviyede geliştiğinin söylenemeyeceğini zira hem konuyla ilgili yazılan eserlerin sayısının hem de inceledikleri hadis sayısının sınırlı olduğunu ayrıca söz konusu eserlerde hadislerin tarihsel ve toplumsal bağlamının ilmî bir disiplin içinde alınmadığı eleştirisini yapmış, bu eserlerin rivâyet edilen hadisleri sebep-i vurûdlarıyla bir araya getirmekle yetinmiş olduklarını ayrıca bunların hadis kitaplarında vurûd sebepleriyle birlikte zikredilen hadislerin anlamını bir araya getirdiklerinin de söylenemeyeceğini ifade etmiştir.¹³⁹ Ahmet Yücel, hadislerin vurûd sebeplerinin doğru anlaşılmasının önemi ve hadislerin oluştuğu ortama dikkat çekmek için şu misâli vermiştir: Hz. Peygamberin: “*Bir kadının yanında mahremi bulunmadan 3 günlük yolculuğa çıkamayacağını*” ifade ettiği rivâyet edilmektedir.¹⁴⁰ Bu yasaktan ilk bakışta kadınların tek başına yolculuk yapamayacakları düşünülebilmektedir. Ancak söz konusu yasağın konulduğu ortam dikkate alındığında ise yasağın genel olarak değil yol emniyetiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu yasağı doğru olarak anlayabilmek için Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yolculuk yapılan ortamın bilinmesi gerekmektedir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde Arabistan’da insanların önemli bir kısmı kabileler halinde yaşamaktaydı. Arapların köy, kasaba veya şehirlerde, kerpiçten yapılmış evlerde yaşayan (Ehlu’l-Meder) olanların yanında çöl ve vahalarda konar-göçer olarak çadırlarda yaşayan (Ehlu’l-Bâdiye, Ehlu’l-veber) bedevîleri de bulunmaktaydı. Soy esasına dayalı kabile toplumlarında ondan ayrı yaşayabilme imkânı son derece zordu. Bedevîler, bir taraftan ağır tabiat şartları, diğer taraftan düşman kabilelerinden gelebilecek tehlikelere karşı kabilenin yardımına muhtaçtı. Kan davaları yüzünden bedevîler arasında anarşi hâkim olmuştu. Bazen kabilesinden kovulan ve herhangi bir kabileden himâye hakkı kazanamayanlar çete kurarak yağma ve baskınlar yapmaktaydı. Bedevî kabileleri arasında rekâbet eksik olmazdı. Bu rekâbet yüzünden birbirlerine sık sık baskın düzenlerlerdi. Hayâtî ihtiyaçlarını elde etmek amacıyla komşu şehir, köy ve kervanlara baskınlar yaparlardı. Bu baskınlarda deve ve yiyecek çalar, kadın ve çocukları kaçırdılar. Çetin çöl şartlarının hâkim olduğu, kabilelerin birbiriyle sürekli çatışma halinde bulunduğu, güçlü olanların zayıfları ezdiği, akrabalık ve komşuluk

¹³⁴ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992) “Dahâya”, 8; Muslim, “Edâhî”, 34; İbn Mâce, “Cenâiz”, 17.

¹³⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 212.

¹³⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 212.

¹³⁷ *el-Luma’ fi Esbâbi’l-Hadîs* adıyla da bilinen eser, Yahyâ b. İsmail Ahmed tarafından neşredilmiştir. (Beyrut: 1988) Eser, üzerine Seyyîd Ömer Murîb (Câmiatu’l-Ezher) ve Abdulazîz Saîd et-Tuhâyî (Câmiatu Melik Abdilazîz) Yüksek lisans tezi hazırlamışlardır. Ramazan Ayvally, *Esbâbu Vurûdi’l-Hadîs ve Bunun İslam Teşvî’indeki Yeri ve Önemi* adlı bir doktora tezi hazırlamıştır. (Ankara: Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1979).

¹³⁸ Yücel, *Hadis Usûlü*, 213.

¹³⁹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 213.

¹⁴⁰ el-Buhârî, “Taksîru’s-Salât”, 4; Muslim, “Hac”, 415.

bağlarına riâyet edilmediği, fuhşun yaygın olduğu, câhiliye davası diye ifade edilen haklı-haksız ayrımı yapmadan kabilesinin her türlü çağrısına körü körüne bir tarafgirlik duygusuyla icâbeti görev kabul eden bir anlayışın hâkim olduğu bir ortam mevcuttu. Ayrıca başta Kureyş müşrikleri olmak üzere diğer müşrik kabileler, münâfıklar ve Yahûdîler de Müslümanlara karşı düşmanca tavır sergilemekteydiler. Nitekim Uhud Gazvesi veya Mekke'nin fethi sırasında Medine'ye gelen Abdulkaysoğulları kendilerini engellemeye çalışan Mudar müşriklerini Hz. Peygamber'e şikâyet etmişlerdi.¹⁴¹

Ahmet Yücel, Hz. Peygamberin çileli mücadelesinin amacının zikredilen olumsuz özelliklere dayalı kabile anlayışını ortadan kaldırıp yerine güven duygusunu hâkim olduğu bir toplum kurmak olduğunu ancak Onun (s.a.s.) bulunduğu ortamın farkında olduğunu: “*Seyahat edin, sıhhat bulursunuz.*” Buyuran Hz. Peygamberin böyle bir ortamda yolculukta can ve mala gelebilecek zararları önlemek amacıyla: “*İnsanlar tek başına yolculuk yapmanın tehlikelerini benim kadar bilselerdi hiçbir kimse binitiyile tek başına gece yolculuğuna çıkmazdı.*”¹⁴² Buyurarak tedbir alınmasını tavsiye ettiğini vurgulamıştır.¹⁴³

Ahmet Yücel, Rasûl-i Ekrem'in erkeklerin özellikle de kadınların tek başlarına yolculuk yapmamaları hususunda ısrarlı uyarıları, sözü edilen ortamda onların can, mal ve namus konularında sıkıntıya düşmelerini önlemeye yönelik olduğuna dikkat çekmiş, Hz. Peygamberin, yol kesenlerden şikâyet edilmesi üzerine Adî b. Hâtim et-Tâî'ye: “*Sen, Hîre şehrini gördün mü? Diye sormuş “Hayır” cevabını alınca da: “Eğer ömrün uzun olursa hevdeci içinde yolculuk eden bir kadının Hîre'den kalkıp Allah'tan başka hiç kimseden korkmadan Ka'be'yi tavaf edeceğini göreceksin.*”¹⁴⁴ Buyurmuştu. Ahmet Yücel hadislerle ilgili şu yorumu yapmıştır: “Görüldüğü gibi hadis, sözü edilen bağlamından ayrı olarak değerlendirildiğinde yasağın amacı gözden kaçmakta ve genelleştirilebilmektedir. Hadisin söylendiği ortam ve bağlamı dikkate alındığında ise hadiste sözü edilen yasağın amacının “yol emniyeti” olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili diğer hadislerde bu anlayışı desteklemektedir.”¹⁴⁵

Ahmet Yücel, Hadis İlimleriyle ilgili bölümün genel bir değerlendirmesini şöyle yapmıştır: “Hadis ilimlerinden Cerh ve Ta'dil ile İlelu'l-Hadîs, genellikle hadislerin isnâdı ve sıhhatini tespitiye yöneliktir. Nâsih ve Mensûh, İhtilâfu'l-Hadîs, Garîbu'l-Hadîs ve Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs ilimleri ise hadislerin anlaşılmasına yönelik ilimlerdir. Garîbu'l-Hadîs metinlerinde yer alan ve az kullanılması dolayısıyla anlaşılması güç olan kelimeleri açıklamaya yöneliktir. Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs ise hadislerin daha iyi anlaşılabilmesi için bunların hangi sebeple nerede ve ne zaman söylendiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Ancak bu ilimleri konu alan çalışmalar hem çok geç başlamış ve yeterli sayıya ulaşmamıştır. Ancak bunların gerek hadislerin sıhhatini gerekse yorumlanmasıyla ilgili önemli katkıları bulunmakla birlikte ihtiyaç duyulan meseleleri çözdükleri söylenemez.”¹⁴⁶

4. Hadis İlimlerine Dair Bazı Teklifler

Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* eserinin “Hadis İlimleri” bölümünü detaylarıyla ele aldıktan sonra bu ilimlerin daha da geliştirilebilmesi için bazı teklifler sunmuştur:

4.1. Sistemtirilmiş Cerh ve Ta'dil

Ahmet Yücel, İlel Edebiyatı'nda râvîlerin hadis rivâyetine ehliyetlerinin tespit edilmeye çalışılmış olduğunu, “es-Sikât” türü eserlerin sadece güvenilir râvîlere tahsis edilmiş olduğunu, zayıf ve metrûk olanlarla ilgili “ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn” ismiyle bazı eserler telif edilmiş olduğunu, güvenilir, zayıf ve metruk râvîleri birlikte inceleyen kitapların da yazılmış olduğuna işaret etmiş, bütün bu eserlerde râvîlerin rivâyetine ehliyetleri hakkında bol miktarda bilgiler verilmesine rağmen râvîlerin güvenilirliği ile ilgili bir ilim dalı olan “Cerh ve Ta'dil” hakkında yeni çalışmalara ihtiyaç hâsıl olduğuna işaret etmiştir.¹⁴⁷

Ahmet Yücel, günümüzde farklı bilim dallarında ihtisas sahibi olanların söz konusu zengin ricâl kitaplarından gerektiği gibi istifade etmelerinin beklenemeyeceğini bu sebepten gerek onların gerekse hadis alanında ihtisas yapanların işlerini kolaylaştırabilecek yeni çalışmalara ihtiyaç bulunduğunu vurgulamış, günümüz hadis âlimlerinin bütün bu birikimlerinden istifade ederek “güvenilirliğinden ittifak edilen râvîler”, “metrûk olduğunda ittifak edilen râvîler” ve “haklarında ihtilâf edilen veya zayıf râvîler” başlıkları altında yeniden ele alınması gerektiğini, bu araştırmaların neticesinde bir taraftan daha önce zayıf olduğu söylenen râvîlerin bir kısmının güvenilir veya metrûk oldukları tespit edilebileceğini, diğer taraftan yeni çalışmalar, yeni yapılacak araştırmalar sadece sınırlı sayıdaki zayıf râvîlere tahsis edileceğine zayıf râvîler hakkında

¹⁴¹ Muslim, “İman”, 23-24.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *Musned*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 2/380.

¹⁴³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 214.

¹⁴⁴ el-Buhârî, “Menâkıb”, 25.

¹⁴⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 214.

¹⁴⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 214.

¹⁴⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 215-216.

ricâl kitaplarında zikredilen bilgiler de derli toplu sunulmak suretiyle yeni araştırmacılara daha fazla katkıda bulunulabileceğine vurgu yapmıştır.¹⁴⁸

4.2. Hadis Kelimeleri Sözlüğü

Ahmet Yücel, Garîbu'l-Hadis İlmî'nin hadis metinlerinde yer alan ve az kullanılması dolayısıyla anlaşılması güç kelimeleri açıklamaya yönelik olduğunu ve ortaya çıktığı dönemdeki ihtiyaçları karşılamak amacıyla geliştirildiğinden dolayı günümüz ihtiyaçlarının da dikkate alınarak muhteva açısından bu ilim dalının geliştirilmesi ve genişletilmesinin gerekliliğine işaret etmiş "hadislerde geçen kelimeler sözlüğü" mahiyetine kavuşturulmasının gereğini vurgulamıştır.¹⁴⁹

Ahmet Yücel, bu ilim dalı için yapılacak çalışmalarda en azından hadislerde yer alıp farklı anlamlarda kullanılanlar ile aynı anlamda kullanılarak farklı kelimeler müstakil bir konu olarak incelenmesi gerektiği, bu özelliklere sahip kelimelerin böyle yöntemlerle derinlemesine incelenmesinin hadislerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik önemli katkılar sağlayacağını zikretmiş, bu çalışmada hadislerde zikredilen yer isimleri, özellikleri ve kabilelere de yer verilmesi gerektiği kaydedilmiştir.¹⁵⁰ (Yücel, 2012:2016).

4.3. Genişletilmiş Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs

Ahmet Yücel, Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs'te ele alınan misâllerin genellikle her hadis sebebinin ayrı ayrı araştırıldığına görüldüğünü, bu durumda söz konusu hadisin sebebi tespit edilse bile Hz. Peygamber'in ilk muhataplarının yaşadığı kültürel ortam dikkate alınmadığı için hadisin genel bağlamının göz ardı edilmiş olduğunu zikretmiş, Rasûl-i Ekrem'in yaşadığı şartları ve muhataplarını dikkate aldığı bilinen bir gerçek olduğundan onun söz ve davranışlarının gerçekleştiği ortam ile bunların maksatlarını tespiti açısından sahâbenin Müslümanlıktan önceki kültürlerini yaşadıkları coğrafyayı ve bunlarla hadislerin ilişkilerini tespit etmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır.¹⁵¹

Ahmet Yücel, araştırılan bir hadisin bir taraftan kime, nasıl, nerede ve hangi şartlarda söylendiğinin soruşturulması, diğer taraftan muhatapları hem genel hem de özel durumları itibariyle ele alınması gerektiğine işaret etmiş, Kur'ân'da olduğu gibi hadislerde de Arabîlik ve ümmîlik, içinde yaşadığı toplumun kültürü, gelenekleri, genel kabulleri, inanç, bilgi ve imajları yer almakta olduğunu zikretmiş, hadislerde de kullanılan malzemeler ve tasvirlerin dönemiyle ilgili olduğu gibi bazı âlimlere göre başta tıp olmak üzere bir takım bilgilerin kaynağının Hz. Peygamber döneminin kültürü olduğunu, ilk dönemlerde olduğu gibi Hz. Peygamberin vefatından sonra sahâbe kavilleri ve uygulamaları da dönemini kültürünü, oluşturduğundan Resûl-i Ekrem'in maksadını tespit etmede o dönemde yaşayan Yahûdî ve Hıristiyanların inanç ve kültürlerinin de önem arz etmekte olduğuna vurgu yapmış, gerek Kur'ân-ı Kerîm gerekse hadislerde o dönemdeki Yahûdî ve Hıristiyanların inanç ve kültürlerinin de önem arz ettiğini zikretmiş bu sebepten hadislerin özel ve genel bağlamında Ehl-i Kitâb inanç ve kültürü bulunmuş olduğundan hadislerin özel ve genel bağlamının tespit edilip anlaşılmasında dönemin Ehl-i Kitâb inanç ve kültürünün araştırılması ve İslam Tarihi ve özellikle Dinler Tarihi çalışmalarından istifade edilmesi gerektiğini, hadislerin özel ve genel bağlanmanın yanında tarihsellik ve evrenselliklerinin de tespit edilmesi yanında Ahadislerin anlaşılmasında Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi gibi Çağdaş din bilimlerinden de istifade edilmesi gerektiğine işaret etmiştir.¹⁵²

Ahmet Yücel, hadislerin bağlam ve bütünselliği tespit etmede o dönemde yaşayan Yahûdî ve Hıristiyanların inanç ve kültürlerinin de önem arz etmekte olduğuna vurgu yapmış, gerek Kur'ân-ı Kerîm gerekse hadislerde o dönemdeki Yahûdî ve Hıristiyanların inanç ve kültürlerinin de önem arz ettiğini zikretmiş bu sebepten hadislerin özel ve genel bağlamında Ehl-i Kitâb inanç ve kültürü bulunmuş olduğundan hadislerin özel ve genel bağlamının tespit edilip anlaşılmasında dönemin Ehl-i Kitâb inanç ve kültürünün araştırılması ve İslam Tarihi ve özellikle Dinler Tarihi çalışmalarından istifade edilmesi gerektiğini, hadislerin özel ve genel bağlanmanın yanında tarihsellik ve evrenselliklerinin de tespit edilmesi yanında Ahadislerin anlaşılmasında Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi gibi Çağdaş din bilimlerinden de istifade edilmesi gerektiğine işaret etmiştir.¹⁵³

4. 4. Aynı Konudaki Rivâyetleri Bir Araya Getirmek

Ahmet Yücel, hadiseleri Müslümanlara aktaran ilk nesil olan sahâbenin Hz. Peygamberle ilgili bilgileri ihtiyaçlara göre ve o oranda nakil etmekte olduklarını, bu durumun Rasûl-i Ekrem'e ait bilgilerin bağlamlarından ve bütününden koparılarak ayrı parçalar halinde nakledilmesine sebep olduğuna işaret etmiş, sistematik döneme geçişte hadislerin tedvini sırasında bu bilgilerin farklı isnatlarda toplanmış olduğundan dolayı sahâbe ve tabîinden alınan bu rivâyetlerin bağlamlarından ve bütününden koparılarak ayrı parçalar halinde eserlere kaydedilmiş olduğunu zikretmiştir.¹⁵⁴

Ahmet Yücel, tasnif döneminde de konu esaslı hadis kitaplarının tasnif edilmesinden dolayı rivâyetlerin tasnif edilmiş kitaplara takti' edilerek (bölünerek) bütününden koparılmış parçalar halinde alınması bağlan

¹⁴⁸ Yücel, *Hadis Usûlü*, 216.

¹⁴⁹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 216.

¹⁵⁰ Yücel, *Hadis Usûlü*, 216.

¹⁵¹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 216.

¹⁵² Yücel, *Hadis Usûlü*, 217.

¹⁵³ Yücel, *Hadis Usûlü*, 217.

¹⁵⁴ Yücel, *Hadis Usûlü*, 217.

ve bütünlüğün bir miktar daha kaybolmasına sebep olmuş olduğundan rivayetlerin tek tek algılanıp anlaşılması anlayışını doğurmuş olduğunu kaydetmiştir.¹⁵⁵

Ahmet Yücel, hadislerin Hz. Peygamber dönemindeki bağlam ve bütünlüğü de ortaya koyacak müstakil çalışmalara ihtiyaç olduğuna işaret etmiş, yapılacak bu çalışmada başta hadis eserleri olmak üzere rivayet dönemindeki tarih, fıkıh, tefsir gibi diğer temel kaynaklardan da istifade edilmesi gerekliliğini vurgulamış, İbn Hacer (ö. 852/1448) ve el-Aynî (ö. 855/1451) gibi hadis şârihlerinin hadisleri anlamak ve râvî tasarruflarına dikkat çekmek, hadisin özel bağlamını tespit etmek ve benzeri amaçlarla herhangi bir hadisin farklı rivâyetleri hakkında incelemelerde bulunmuş olmaları yanında geleneksel hadis yorumculuğunda farklı rivâyetlerin her biri ayrı bir hadis olarak kabul etmenin esas olduğunu, konuyla ilgili farklı rivâyetlerden bütünü yakalamak yerine onları ayrı birer rivayet olarak kabul etme söz konusu olduğunu kaydetmiştir.¹⁵⁶

Ahmet Yücel, rivâyetlerdeki farklılıkların sebeplerinin genellikle değişik zamanlarda söylenmiş söz vermiş gibi açıklanmış bulunmakta olduğunu Bunun ise rivâyetleri bütünleştirmekten çok ayırıştırmak anlamına geleceğini vurgulamış, metnin anlamını belirlemede sadece metindeki ifadeleri esas almanın anlamındaki “metin merkezli yaklaşım”ın şerhlerde yoğun olduğu görülmekte olduğunu, burada “aynı konudaki rivâyetleri bir araya getirmek” ile kastedilenin ise hadisin gerek özel gerekse genel bağlamını tespit amacıyla konuyla ilgili tüm rivâyetler ve bilgileri bir araya getirmek olduğunu, amacın ise rivâyetleri ayırıştırmak değil tüm rivâyetlerden hareketle meselenin bütününi tespit etmek olduğunu kaydetmiştir.¹⁵⁷

5. Kaynakları Açısından Değerlendirme

5.1. Kitaplar

Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* eserinin “Hadis İlimleri” bölümünde kullandığı kaynaklar şunlardır:

1. *Musned*¹⁵⁸
2. *Hadis İliminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*¹⁵⁹
3. *Ulûmu'l-Hadîs*¹⁶⁰
4. *Hadiste Nâsîh Mensûh*¹⁶¹
5. *el-Câmiu's-Sahîh*¹⁶²
6. *Sunen*¹⁶³
7. *Hadiste Ricâl Tenkiti*¹⁶⁴
8. *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*¹⁶⁵
9. *el-İ'tibâr fî'n-Nâsîh ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*¹⁶⁶
10. *Tehzîbu't-Tehzîb*¹⁶⁷
11. *el-Cerh ve ve't-Ta'dîl*¹⁶⁸
12. *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*¹⁶⁹
13. *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*¹⁷⁰
14. *Sunen*¹⁷¹
15. *Lisânu'l-Arab*¹⁷²
16. *Hadislerde Görülen İthilâflar ve Çözüm Yolları*¹⁷³

¹⁵⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 218.

¹⁵⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 218.

¹⁵⁷ Yücel, *Hadis Usûlü*, 218.

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁵⁹ Ahmet Yücel, *Hadis İliminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998).

¹⁶⁰ Ali b. el-Medîni'nin eserinin her hangi bir yazma nüshasını veya neşredilmiş olduğunu tespit edemedik.

¹⁶¹ Ali Osman Koçkuzu, *Hadiste Nâsîh Mensûh* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1985).

¹⁶² el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁶³ Ebû Dâvûd, Süleymân b. Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sunen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁶⁴ Emin Aşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkiti* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1985).

¹⁶⁵ el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs* (Medine: 1997).

¹⁶⁶ Muhammed b. Mûsa Hâzımî. *el-İ'tibâr fî'n-Nâsîh ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, neşr. Abdulmu'tî Emin Kal'acî. (Halep: 1982).

¹⁶⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb* (Haydarâbâd: 1907).

¹⁶⁸ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve ve't-Ta'dîl* (Haydarâbâd: 1952).

¹⁶⁹ Mecduddîn İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser* nşr. Tahir Ahmet ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. (Kahire: 1963).

¹⁷⁰ İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs* çev. M. Hayri Kırbaoğlu. (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1979).

¹⁷¹ İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sunen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁷² İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem (Beyrut: ts.).

¹⁷³ İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İthilâflar ve Çözüm Yolları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996).

17. *Mu'cemu'l-Muellifin*¹⁷⁴
18. *Risâletu'l-Mustatrafê*¹⁷⁵
19. *Muvattâ*¹⁷⁶
20. *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*¹⁷⁷
21. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*¹⁷⁸
22. *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*¹⁷⁹
23. *Tefsîr Usûlü*¹⁸⁰
24. *el-Câmiu's-Sahîh*¹⁸¹
25. *İmâm et-Tirmizî ve'l-Muvâzenetu beyne Câmîihi ve beyne's-Sahîhayn*¹⁸²
26. *İbn Ebî Hâtim er-Râzî ve Eseruhu fi'l-Ulûmi'l-Hadîs*¹⁸³
27. *er-Risâle*¹⁸⁴
28. *Keşşâfu Istilâhu'l-Funûn*¹⁸⁵
29. *Sunen*¹⁸⁶

5.2. Doktora Tezleri

1. *Edebî Tür Olarak Garîbu'l-Hadîs*¹⁸⁷
2. *Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs ve Bunun İslam Teşri'indeki Yeri ve Önemi*¹⁸⁸

5.3. Makaleler

1. *H. Peygamberin Çağdaş Yahûdilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler*¹⁸⁹
2. *H. Peygamberin Çağdaş Yahûdilerin İnanç İbadet ve Dinî Hayatları İle İlgili Bazı Tespitler*¹⁹⁰

5.4. Ansiklopedi Maddeleri

Ahmet Yücel, Hadis İlimleri bölümünün telifinde kullandığı Ansiklopedi maddeleri:

1. "İbn Receb"¹⁹¹
2. "İlelu'l-Hadîs"¹⁹²
3. "Muhtelifi'l-Hadîs"¹⁹³
4. "en-Nihâye"¹⁹⁴
5. "Garîbu'l-Hadîs"¹⁹⁵
6. "İbn Kuteybe"¹⁹⁶
7. "Nesih"¹⁹⁷
8. "Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs"¹⁹⁸
9. "el-Beyân ve't-Ta'rîf"¹⁹⁹

¹⁷⁴ Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin* (Beyrut: ts.).

¹⁷⁵ Muhammed b. Ca'fer Kettânî, *Risâletu'l-Mustatrafê* çev. Yusuf Özbek (İstanbul: İz Yayınları, 1994).

¹⁷⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁷⁷ Mehmet Erdoğan, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995).

¹⁷⁸ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: 1997).

¹⁷⁹ Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs* (Beyrut: ts.).

¹⁸⁰ Muhsin Demirci, *Tefsîr Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008).

¹⁸¹ Ebû'l-Hüseyîn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁸² Nurettin İtr, *İmâm et-Tirmizî ve'l-Muvâzenetu beyne Câmîihi ve beyne's-Sahîhayn* (Beyrut: 1988).

¹⁸³ Rifat Fevzî Abdullmuttalib, *İbn Ebî Hâtim er-Râzî ve Eseruhu fi'l-Ulûmi'l-Hadîs* (Kahire: 1994).

¹⁸⁴ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle* çev. Abdülkadir Şener, İbrahim Çalıışkan (Ankara: 1977).

¹⁸⁵ et-Tehânevî, *Keşşâfu Istilâhu'l-Funûn* (İstanbul: 1984).

¹⁸⁶ et-Tirmizî, Muhammed b. İsmâ, *Sunen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁸⁷ Yusuf Akgül, *Edebî Tür Olarak Garîbu'l-Hadîs* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006).

¹⁸⁸ Ramazan Ayvalli, "Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs ve Bunun İslam Teşri'indeki Yeri ve Önemi" *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, 34/1, 55-92.

¹⁸⁹ Nuh Arslantaş, *H. Peygamberin Çağdaş Yahûdilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1979).

¹⁹⁰ Nuh Arslantaş, "H. Peygamberin Çağdaş Yahûdilerin İnanç İbadet ve Dinî Hayatları İle İlgili Bazı Tespitler", *İstem Dergisi*, 11/9-46.

¹⁹¹ Cengiz Kallek, "İbn Receb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20/243-247.

¹⁹² Macit Karagözoğlu, "İlelu'l-Hadîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 22/84-86.

¹⁹³ Ayhan Tekineş, "Muhtelifi'l-Hadîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV 2006). 31/76-77.

¹⁹⁴ İbrahim Hatiboğlu, "en-Nihâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/100-101.

¹⁹⁵ Mehmet Yaşar Kandemir, "Garîbu'l-Hadîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13/376-378.

¹⁹⁶ Hüseyin Yazıcı, "İbn Kuteybe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20/150-152.

¹⁹⁷ Mehmet Efendioğlu, "Nesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/586-586.

¹⁹⁸ Ramazan Ayvalli, "Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/362-363.

¹⁹⁹ Ali Osman Koçkuzu, "el-Beyân ve't-Ta'rîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/30-30.

Sonuç

Ahmet Yücel, Çorum'da doğmuş ilk ve orta öğrenimin Çorum'da tamamlamış, imam-hatiplik, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlikleri yapmıştır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Araştırma görevlisi olarak göreve başlamış, yardımcı doçent, doçent ve profesör kadrolarında çalışmış velûd bir akademisyendir.

Ahmet Yücel'in telif ettiği *Hadis Tarihi* ve *Hadis Usûlü* eserleri defalarca basılmış, pek çok İslami İlimler ve İlahiyat Fakültelerinde ders kitabı olarak da okutulmaktadır. Buna ilaveten 8 kitap 6 kitap bölümü, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için 20 madde yazmış, 15 yüksek lisans, 4 doktora tezi yönetmiştir.

29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi'nde dekanlık görevi sürdüren Ahmet Yücel, yüksek lisans ve doktora düzeyinde *Hadis Tarihi ve Usûlü*, *Hadis 1*, *Hadis Usûlü Metinleri* ve *Batı'da Hadis Çalışmaları* dersleri vermektedir.

Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* eserinin "Hadis İlimleri" bölümünde ele aldığımız Cerh ve Ta'dîl, İlelu'l-Hadis, Garîbu'l-Hadîs, Muhtelifu'l-Hadîs, Nâsîh ve Mensûh ve Esbâbu Vurûdî'l-Hadîs konuları hadis ilimlerinin temel meselelerinden olması hasebiyle râvînin güvenilirliği veya güvenilmezliğinin, hadis metinlerindeki kusurların, hadis metinlerinin mana yönünden birbirlerine muâriz olma sebeplerinin, anlaşılması güç olan kelimelerin anlamlarının, sıhhatinin ve söyleniş sebeplerinin tespiti açısından önemli hususlardır. Bu konularda eser yazan âlimlerin zikrinin yanında bu eserlerin metotları da incelenmiştir. Hadis İlimlerinin bugünün ihtiyaçlarına cevap veremediği için yeni çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu ve bu çalışmaların hangi metotlarla yazılması gerektiğine dair bazı tekliflerde bulunmuştur.

Ahmet Yücel'in *Hadis Usûlü* eserinin Hadis İlimleri bölümünün telifinde hem mütekaddimûn hadis âlimlerinin eserlerinden hem de günümüzde neşredilen eserlerden 29, ansiklopedi maddelerinden 9, doktora tezlerinden, 2, makalelerden 2 olmak üzere 42 eserden istifade ettiği tespit edilmiştir.

Kaynakça

1. Ahmed b. Hanbel. *el-Musned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
2. "Ahmet Yücel CV" "<https://www.29mayis.edu.tr/tr/akademik-kadro/ahmet-yucel>" (Erişim 2 Eylül 2020).
3. Aşıkkutlu, Emin. *Hadis'te Ricâl Tenkiti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1997.
4. "Bezm-i Âlim Ahmet Yücel" <https://www.youtube.com/watch?v=FSPcP7NJhsU> (Erişim 5 Eylül 2020).
5. el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
6. Durmuş, İsmail. "Nadr b. Şumeyl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
7. Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
8. Goldziher, Ignaz. *Die Zahiriten (Zâhirîler Sistem ve Tarihleri)*. çev. Cihat Tunç, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
9. Goldziher, Ignaz. *Muhammedaniche Studien (İslam Kültürü Araştırmaları)*. çev. Mehmet Sait Hatipoğlu-Cihat Tunç. Ankara: OTTO Yayınları, 2019.
10. Hatiboğlu, İbrahim. "en-Nihâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/101-102. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
11. İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
12. Kandemir, M. Yaşar. "İbn Mende". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/177-179. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
13. Kandemir, M. Yaşar. "İbnu's-Salâh eş-Şehrezûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/198-200. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
14. Mâlik b. Enes. *Muvatta*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
15. Muslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
16. et-Tirmizî, Muhammed b. İsmâ. *Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
17. Yavuz, Yusuf Şevki. "İbn Fûrek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21/495-498. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
18. Yücel, Ahmet. *Hadis İminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.
19. Yücel, Ahmet. *Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamber (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm Düşüncesinde Arayışlar içinde)*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
20. Yücel, Ahmet. *Muhaddisler Nazarında Ebû Hanîfe*. der: İbrahim Tüfekçi ile birlikte. İstanbul: Misvak Neşriyat, 2004.

21. Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, “5. Basım”, 2012.
22. Yücel, Ahmet. *Oryantalist Hadis Anlayışının Eleştirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
23. Yücel, Ahmet. *Oryantalistler ve Hadis Yaklaşımlar Değerlendirmeler Literatür*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
24. Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
25. Yücel, Ahmet. *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
26. Yücel, Ahmet. *Hadis Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul: 2020).
27. ez-Zebîdî, Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecdîd-i Sarîh Tercemesi*. çev. Ahmed Naim ve Kâmil Miras, Ankara: Başbakanlık Basımevi, “6. Basım”, 1980.

Göndərilib: 21.01.2021

Qəbul edilib: 22.01.2021